

KRONIKA ODKRYĆ NAD MORZEM MARTWYM

I RYS HISTORYCZNY

Dziesięć lat temu pasterz-Beduin z koczującego plemienia Taamire, którego nazwisko Muhamad adh-Dhib dopiero po kilku latach zdolano zidentyfikować, zupełnie przypadkowo zabłąkał się w 1947 r. w pobliżu grotty, odległej o 4 km od źródła Ain Feszha, 12 km od Jerycha, a 2 km od Morza Martwego i 1 km od ruin Chirbet Qumran. W grocie tej natknął się ów Beduin na szereg dzbanów glinianych, kryjących w sobie zwoje pergaminowe i papirusowe, pokryte piśmem, początkowo bliżej nieznanym.

Pasterz Muhamed adh-Dhib oraz jego towarzysze, zdążający ze zdobyczą do antykwariatu w Betleem, wcale nie zdawali sobie sprawy z faktu, iż w posiadaniu ich znajduje się klejnot, który przybliży przeszłość ku współczesności i rzuci snop światła na wiek kształtującego się chrystianizmu.

Zwoje odnalezionych tekstów przedostały się niebawem częściowo do rąk metropolity syryjskiego Atanazjusza Jozuego Samuela, a częściowo nabył je również od antykwariusza betleemskiego znanego pod imieniem Kando, prof. Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie L. Sukienik. Rękopisy te wzbudziły szczególne zainteresowanie ze strony Amerykańskiej Szkoły Orientalistycznej (*The American School of Oriental Research*), a przede wszystkim czołowych jej przedstawicieli: W. F. Albrighta i J. Trevera. Niebawem okazało się, że grota ta jest biblioteką sprzed 2000 lat; natychmiast zainteresowały się nią następujące instytucje: *École Biblique et Archéologique Française* w Jerozolimie z jej rektorem, znakomitym archeologiem i biblistą O. de Vaux, O. P. na czele, *Uniwersytet Hebrajski* w Jerozolimie, *The American School of Oriental Research*, *The Department of Antiquities of Jordan*, *Palestine Achaological Museum* i i.

Po przystąpieniu do rozwinięcia i odczytania treści odkrytych zwojów przez wybitnych uczonych archeologów, semitologów i znawców paleografii okazało się, że mamy do czynienia z dokumentami tak biblijnymi: a) Księgą Izajasza w hebrajskim tekście pełnym, zamieszczoną na pergaminie długości 7,15 m, b)

Księgą Izajasza w hebrajskim tekście niepełnym, c) tekstem dwu rozdziałów księgi Habakuka, d) fragmentami rękopisów ksiąg Starożytnego Testamentu (np. Kapł 19, 31—34; 20, 20—23; 21, 24; 22, 3—5 i i.), jak również poza biblijnymi: a) Komentrzem do wspomnianych dwu rozdziałów księgi Habakuka, b) apokryfem p. t. Wojna synów światłości z synami ciemności, c) zbiorem psalmów czyli hymnów tzw. *Hôdajôth*, d) księga Reguły, nazwanej przez uczonych amerykańskich „*Sectarian Document*“ (dokumentem sekty), albo też „*Covenant Scroll*“ (Księgą Przymierza), a potem przez wydawców określone jako „*The Manual of Discipline*“, e) niedawno, bo dopiero w 1956 r. rozwinęty i odczytany apokryfem aramajskim, stanowiący komentarz do tekstu Księgi Rodzaju (5, 28—15, 4).

Grotę, na którą natknął się podówczas pasterz-Beduin nazwano obecnie grotą pierwszą (1 Q), a to dlatego, iż w międzyczasie bądź przypadkiem, bądź też w wyniku systematycznie przeprowadzanych prac wykopaliskowych napotkano na jeszcze 10 jak dotychczas, innych grot, w pobliżu Chirbet Qumran, kryjących w sobie nowe dokumenty. Ten pierwszy etap prac wykopaliskowych, noszący dzisiaj nazwę dokumentów z *Ain Feszha* (od nazwy źródła Ain Feszha, znajdującego się w pobliżu grotty), uwieńczony tak wspaniałym sukcesem, przeszedł wszelkie oczekiwania ludzkie.

Etap drugi zapoczątkowują ponownie ludzie przynależący do koczowniczego plemienia Taamire, którzy z końcem lata 1951 r. podjęli się wyprawy w okolice *Wadi Murabba'at*. Pierwsze zdobycze tegoż plemienia nabyte zostały z końcem listopada 1951 r. W dniach od 21 stycznia do 3 marca 1952 r. udaje się ekspedycja naukowa do czterech grot położonych w *Wadi Murabba'at*. Owocem tej wyprawy było odnalezienie szeregu fragmentów tekstu. Niemal równocześnie, bo w połowie lutego 1952 r., ci sami nomadowie przeszukali ponownie okolice Qumran, natrafiając na nowe grotty położone niedaleko od grotty pierwszej. Zdobyte w tym okresie manuskrypty określono później jako należące do grotty drugiej (2 Q). Wiadomość ta sprawiła, że natychmiast w dniach od 10 do 29 marca 1952 r. podjęte zostały prace wykopaliskowe na obszarze Qumran. Prace te niebawem uwieńczone zostały sukcesem, gdyż już 14 III zdołano odkryć grotę trzecią (3 Q), położoną 2 km na północ od *Chirbet Qumran*, a w dniu 20 III zdołano odnaleźć dwa miedziane zwoje, znajdujące się dotychczas w tejże grocie. Spośród wszystkich dotąd znalezionych rękopisów zdobyc ostatnia jest jedyną w swoim rodzaju, gdyż tak z punktu widzenia technicznego jak i graficznego posiada swą wyjątkową wymowę. Podkreślić również należy, że wspomniane wyżej ekspedycje naukowe podejmowane były z inicjatywy: *École Biblique et Archéologique Française, The Department of Anti-*

quities of Jordan i *The Palestine Archaeological Museum* (por. J. T. Milik, *The Copper Document from Cave III Qumran*, art. w: *The Bibl. Archaeologist* 19/1956/60—64).

Prace wykopaliskowe przedsięwzięte w połowie lipca 1952 r. w *Chirbet Mird* stanowią etap trzeci. Inicjatorami tej wyprawy byli również Beduini. Pierwsze manuskrypty, pochodzące z *Chirbet Mird* zakupione zostały już w dniu 2 sierpnia tegoż roku. Belgijska Ekspedycja Archeologiczna z Lowanium, która od lutego do kwietnia 1953 r. pod kierunkiem prof. R. de Langhe dokonała badań uzupełniających na tym terenie, potwierdziła miejsce odnalezienia zakupionych dokumentów.

W międzyczasie w lipcu w 1952 r. koczujące plemię Taamire dostarczyło do Jerzolimy szereg nowych dokumentów, miejsca znalezienia których nie można jednak do dziś ustalić.

W dniu 5 sierpnia 1952 r. nabyto nowe rękopisy, a wśród nich papirusy Nabatejskie; zaś w dniach od 22—25 sierpnia tegoż roku zakupiono fragmenty manuskryptów, pokryte pismem greckim, których treść zaczerpnięta jest z ksiąg 12 proroków mniejszych.

Koczujące plemię Taamire dokonało jednego z największych dotychczas odkryć, kiedy w dniu 18 września 1952 odnalazło grootę czwartą (4 Q), zawierającą ponad 300 rękopisów. Część rękopisów, pochodzących z grotty czwartej zaczęto początkowo przypisywać późniejszej grocie szóstej (6 Q). Na skutek powstania rozbieżności w poglądach na miejsce pochodzenia rękopisów, w dniach od 22—29 IX 1952 r. specjalna ekspedycja naukowa udała się na miejsce czwartej grotty, dostarczając nowych tekstów fragmentarycznych, wprawdzie niejednokrotnie bardzo małych, lecz reprezentujących bibliotekę odosobnioną. W dniach od 22—24 IX 1952 r. odnaleziono nową, piątą z kolei grootę (5 Q), zawierającą szereg nowych fragmentów tekstów. Zaś w dniu 27 IX tegoż roku zdołano zidentyfikować grootę szóstą (6 Q).

Po stosunkowo dość długiej przerwie, bo dopiero z wiosną 1955 r. podjęta została czwarta wyprawa w okolice *Chirbet Qumran*, w wyniku której natrafiono na cztery dalsze zapadające się grotty (7—10 Q), zawierające opisane odłamki wyrobów ceramicznych i fragmenty manuskryptów, niejednokrotnie pokrytych pismem greckim.

W styczniu 1836 r. odkryto grootę jedenastą (11 Q). Grota ta, ze względu na zawarte w niej dwa całkowicie nietknięte zwoje oraz fragmenty szeregu innych dokumentów, posiada wyjątkową wartość.

Wszystkie znalezione na przestrzeni 10 lat na Pustyni Judzkiej manuskrypty podzielić można na kilka grup, a mianowicie:

- 1) teksty hebrajskie, aramajskie i greckie ksiąg kanonicznych Starego Testamentu,
- 2) teksty hebrajskie i aramajskie ksiąg kanonicznych, znanych dotąd jedynie z przekładów greckich,
- 3) fragmenty greckich i syro-palestyńskich przekładów hebrajskich ksiąg Starego Testamentu,
- 4) teksty hebrajskie, aramajskie i greckie starotestamentalnych pism apokryficznych,
- 5) teksty hebrajskie i aramajskie pism apokryficznych, znanych dotąd jedynie z przekładów,
- 6) teksty greckie i syro-palestyńskie ksiąg Nowego Testamentu,
- 7) nowe, całkowicie dotąd nieznanne pisma apokryficzne.

W powyższym, krótkim rysie historycznym mieliśmy możność zaobserwowania, iż część odkrytych dokumentów zawdzięczamy koczującemu plemieniu Taamire, a część systematycznie przedsięwziętym ekspedycjom naukowym. Wszystkie dokumenty te, pochodzące bądź od Arabów drogą kupna, bądź stanowiące rezultat ekspedycji naukowych, są aktualnie w posiadaniu Palestyńskiego Muzeum Archeologicznego (The Palestine Archaeological Museum, fundacji Rockefellera) w Jerozolimie i czekają na odczytanie i opublikowanie. Pełnię odpowiedzialności za ich odczytanie i opublikowanie ponoszą następujące instytucje: *The Department of Antiquities of Jordan*, *École Biblique et Archéologique Française*, *The Palestine Museum*, a częściowo także *The American School of Oriental Research* w Jerozolimie. Nad całością podjętych prac czuwają rektor dominikańskiej Szkoły Biblijnej O. Fr. R. de Vaux i dyrektor Departamentu Starożytności G. L. Harding. Prócz dwu wyżej wymienionych znakomitych archeologów wybitnie zasłużyli się na tym polu także: ks. J. T. Milik, P. Benoit, O. P., R. de Langhe, J. Starcky, D. Barthelemy i i. Naukę polską reprezentuje młody, lecz doskonały znawca semitologii ks. J. T. Milik, którego prace z tej dziedziny już dziś znalazły szeroki oddźwięk w literaturze światowej [(por. P. Benoit, O. B., *Le Travail d'édition des fragments manuscrits de Qumran*, art. w: *Revue Biblique* 63 (1956) 49—67)].

II. TREŚĆ NOWOODKRYTYCH DOKUMENTÓW

Treść dokumentów, znalezionych w poszczególnych grotach (oczywiście oprócz znanych nam już z grotty pierwszej), najogólniej, na podstawie bezpośrednich sprawozdań, można by ująć ją następująco:

A) *Teksty tzw. qumrańskich grot mniejszych* (2 Q, 3 Q, 6 Q, 5 Q)

a) 2 Q — W grocie tej znaleziono ok. 187 fragmentów tekstów tak biblijnych, jak i pozabiblijnych.

b) 3 Q — Wśród setek znalezionych fragmentów, 274 to fragmenty pism kanonicznych lub literatury apokryficznej częściowo, podobnie jak i fragmenty groty drugiej, już odczytanych i opublikowanych. Na szczególną uwagę zasługuje tu tzw. dokument miedziany, jedyny wśród dotychczasowych znalezisk z Qumran, gdyż dotąd znaliśmy dokumenty pisane jedynie na skórze-pergaminie, papirusie, względnie na przedmiotach ceramicznych.

c) 6 Q — W grocie szóstej znaleziono 57 fragmentów utrwalonych na skórze — pergaminie i 718 fragmentów papirusowych, zawierających tak tekst kanoniczny jak i apokryficzny.

d) 5 Q — Ilości znalezionych dokumentów w grocie piątej nie zdano jeszcze dokładnie obliczyć. W każdym bądź razie stwierdzono, że wśród dokumentów tych znajdują się fragmenty ksiąg kanonicznych i pism pozabiblijnych.

B) Treść dokumentów groty czwartej (4 Q)

Jak już uprzednio wspomnieliśmy, grotą czwartą, na której ślady natrafiło plemię Taamire, dostarczyła nam niezmiernie dużo cennego materiału. Dotychczas nie opublikowano jeszcze pełnej treści dokumentów zawartych w grocie czwartej; niemniej podane dotąd informacje przez ludzi najbardziej kompetentnych, bo stykających się bezpośrednio z odkrytymi dokumentami (F. M. Cross, Patrick W. Skehan, J. T. Milik i i.), dowodzą, że mamy tu do czynienia przede wszystkim z ogromną ilością tekstów ksiąg historycznych, prorockich i dydaktycznych Starego Testamentu i różnorodnych pism apokryficznych. Bliższych szczegółów dostarczy nam dopiero pełne odczytanie i opublikowanie wspomnianych fragmentów.

Na temat treści dokumentów znalezionych w grotach 7-11, prócz komunikatu, nie podano dotąd bliższych szczegółów. Osobne miejsce wśród prac wykopaliskowych zajmują ekspedycje archeologiczne, badające ruiny *Chirbet-Qumran*; zagadnienie to znalazło szersze omówienie w art. ks. prof. E. Dąbrowskiego.

Kraków,

KS. LUDWIK STEFANIAK, C. M.